

Työn, elämän ja identiteetin jatkuvuus myöhäismodernissa

PEKKA KUUSELA

Sara Jamesin teos on alun perin hänen sosiologian väitöskirjansa, joka käsittelee nimensä mukaisesti toimeentulon ansaitsemista ja sen yhteyttä identiteetin rakentumiseen. Tarkemmin sanottuna tutkimuksen pitkä historiallinen teema ulottuu aina Max Weberin yleisistä työetiikkaa koskevista ajatuksista työetiikan muutokseen myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Ajallisesti näkökulma on laaja, mutta toisaalta yllättävänkin lyhyt. Jo Weberistä lähtien on pohdittu uskonnollisen eetoksen rapautumista sekä työn merkityksen ja arvon muutosta yksilötasoisena ja laajemmin koko kulttuuria koskevana muutosprosessina. Tässä suhteessa Jamesin työ kiinnittyy kulttuurisosiologian yleiseen perinteeseen, sillä tavoitteena on tehdä ymmärrettäväksi niitä kulttuuris-yhteiskunnallisia ajattelutapoja, jotka ovat tyyppillisiä nykyajalle työstä puhuttaessa. Kuten James itsekin viittaa kirjansa johdannossa, tätä tarkastelua voidaan pitää Jeffrey C. Alexanderin esittämän idean mukaisesti sosiaalisen psykoanalyysina, joka pyrkii tuomaan esille sosiaalista tiedostamatonta eli vallitsevia kulttuurisia käsitteitä.

Työn merkityksestä on esitetty ristiriitaisia näkemyksiä kulttuurisosiologiassa viimeisten vuosikymmenien aikana. Päälinjoiksi asettuvat Zygmunt Baumanin esittämät näkemykset työetiikan korvautumisesta kulttuurisen estetiikalla sekä Richard

Sennettin tulkinnat työn lyhytkestoisuudesta ja fragmentoitumisesta, joka on rapauttanut työetiikan sisältöä. Nämä yleiset tulkinnat ovat kuitenkin Jamesin tutkimuksessa vain lähtökohta, johon hänen analyysinsä kiinnittyy. Käytännössä hänen tavoitteenaan on astua askel eteenpäin ja pohtia sitä, missä mielessä nämä tulkinnat työetiikan kohtalosta ovat oikeutettuja tai virheellisiä hänen tekemiensä haastatteluiden valossa. Bauman tai Sennett eivät juuri perustele tulkintojaan kulttuurin kehitystä koskevissa huomioissaan. James sen sijaan pyrkii tasapainottamaan kuvaa ja esittämään huomattavasti monipuolisemman kuvan työetiikasta ja sen muutoksesta. Aineistona on 22 teemahaastattelua (11 miestä ja naista), joiden osallistujat ovat erilaisissa elämäntilanteissa olevia ja eri ammattiryhmiä edustavia ihmisiä Melbournesta.

Yleisellä tasolla tutkimukseen liittyy paljon kiinnostavia pohdintoja työn kulttuurisesta muutoksesta ja sen sosiologisesta hahmottamisesta. Pitkä kulttuurisosiologinen linja lähtee liikkeelle erityisesti Weberistä, mutta James kommentoi myös muita kulttuurisia vaikutteita, kuten Nietzschen ja Tolstoin ajatuksia työstä ja maallistumisesta. Weber on kuitenkin tarkastelussa keskeinen, koska hänen ajatteluunsa pohjautuvat tulkinnat protestantismista, työetiikan ja modernin kapitalismin kehityksestä ovat olleet ja ovat edel-

---

Sara James
Making Living, Making a Life.
Work, Meaning and Self-Identity.
Routledge, 2018

leenkin kulttuurisesti merkittäviä. Jamesin esittämät havainnot ja johtopäätökset työetiikasta, elämän merkityksestä ja minäidentiteetin rakentumisesta puolestaan pyrkivät tasapainottamaan ja monipuolistamaan kuvaa työstä notkean modernin (*liquid modernity*) aikakaudella. Siten Jamesin tutkimus pyrkii oikomaan yksiselitteisiä johtopäätöksiä ja tarkentamaan kuvaa siitä, miten nykyihmiset ajattelevat työstä. Hänen tutkimuksellaan on yhtymäkohtia aikaisempaan, enemmän työtä ja sen merkitystä journalismin keinoin kuvaavaan perinteeseen, kuten Studs Terkelin tunnettuun, jo 1970-luvun alussa julkaistuun teokseen *Working*, jonka vaikutuksen tuotantoonsa myös Arlie Hochschild on myöntänyt.

Mitä sitten työstä ja sen merkityksestä pitäisi ajatella? Ensimmäisessä luvussa James lähtee liikkeelle työetiikan kohtalosta. Nykytutkimuksen päälinjoja eritellessään hän tuo esille kaksi toisistaan poikkeavaa näkemystä. Kathi Weeks on ensinnäkin esittänyt, että protestanttisen työetiikan olisi korvannut toisen maailmansodan jälkeisen sosiaalisen liikkuvuutta luvannut teollinen työetiikka. Sen on puolestaan korvannut nyky-

sin itseilmaisua ja persoonallista kehitystä tukeva jälkiteollinen työetiikka. Sharon Bender puolestaan on toiseksi esittänyt työetiikan kahdentumista sosiaalista liikkuvuutta lupaavaan menestysetiikkaan ja perhettä ja kansakuntaa tärkeänä pitävään vastuullisuuden etiikkaan. James korostaa oman aineistonsa pohjalta sitä, että mitään yhtenäistä työetiikkaa ei nyky maailmassa kuitenkaan ole, vaan erilaisia muotoja elää rinnakkain. Työeetos on edelleen tärkeä, mutta haastateltavien oma elämäntilanne vaikuttaa myös paljon siihen, miten tärkeänä he pitävät perhettään ja työn ulkopuolisia asioita.

Kirjan toinen luku tarkentaa työn yhteyttä minäidentiteetin muodostumiseen. Lähtökohtana on eritellä, mitä sellaiset käsitteet kuin kutsumus, autenttisuus ja intohimo tarkoittavat arkielämässä. Kutsumuksella tai autenttisuudella viitataan yleensä ihmisen sisäisesti tärkeiksi kokemuksiin arvoihin, jotka ovat puolestaan minäidentiteetille tärkeitä. Notkeassa modernissa työn ja minäidentiteetin yhteys on kuitenkin häilyvä. Tiimityöetiikka, lyhyet työsuhteet, työn pirstaleisuus, jatkuvat muutokset, ostovoiman ja kulutuksen arvostuksen lisääntyminen ovat vaikuttaneet negatiivisesti siihen, että minäidentiteetti rakentuisi työn varaan. Kutsumus nähdään vain harvojen mahdollisuudeksi.

James osoittaa kuitenkin tutkimuksessaan, että Sennettin näkemykset liioittelevat kehitystä. Vaikka työura on pirstaloitunut, ihmiset kykenevät kuitenkin jäsentämään elämänsä reflektiivisesti tarkoitusta. Oman elämän kontrolli ei ole kadonnut. Vaikka työuralla vastaan tulevat työt saattavat olla

epämielellisiä ja itselle vieraita, epäautenttisuuttakin siedetään, jos se nähdään poluksi eteenpäin ja vain välivaiheeksi elämässä. Olennaista minäidentiteetin vakaudelle on kyky ylläpitää johdonmukaista kertomusta itsestä, joka vaimentaa turhautumista. Kutsumusta ei myöskään enää nähdä koko elämän jatkuvana ja uhrauksia vaativana tehtävänä, vaan enemmän oman intohimon toteuttamisena.

Kolmannessa pääluvussa James tarkastelee erityisesti Baumanin esille nostamaa kysymystä siitä, onko suhde työhön muuttunut toiseksi kulutuksen johdosta. Otsikko viittaa elämysten etsintään ja työn merkitykseen. Tyypillistä nykyajan työelämälle on, että uranvaihdoksia tehdään suhteellisen paljon. Kun työ ei enää tarjoa sisäistä motivaatiota, saatetaan vaihtaa työpaikkaa tai hakeutua koulutukseen. Weberin tunnettu näkemys oli, että uusien kokemusten etsintä on ilmaus sisäisestä heikkoudesta, koska aito intohimo vaatii täydellistä omistautumista senhetkiseltyölle. James toteaa kuitenkin omien haastattelujensa pohjalta, että uranvaihdokset ovat työuran katkokset ovat kyllä lisääntyneet, mutta tämä ei ole välttämättä merkki elämysten tai uusien kokemusten metsästämisestä. Uranmuutokset voivat johtua turhautumisesta, itsensä kehittämisen tarpeesta, huonosta työyhteisöstä tai esimerkiksi esimiehen tavasta suhtautua alaisiinsa. Tässä mielessä Baumanin näkemys työn vaihtamisen lisääntymisestä sen viihteellistymisen takia on Jamesin aineiston valossa väärä. Kyse ei ole pinnallisuudesta tai keinotekoisesta suhteesta työhön, vaan myös rohkeudesta ja vääränlaisesta

velvollisuuden tunteesta vapautumisesta. Tämä voi olla puolestaan yksilön hyvinvoinnille äärimmäisen tärkeää, kuten monet uranmuutostarinat kertovat julkisuudessaakin.

Kokonaisuutena Jamesin tutkimus on ajankohtainen ja sisällöllisesti monipuolinen erityely työn merkitystä koskevasta tutkimuksesta. Sen positiivinen puoli liittyy ennen muuta siihen, että James ei ota kulttuurin ja työelämän kehitystä koskevia tulkintoja annettuna, vaan ottaa niihin etäisyyttä ja esittää sen pohjalta tutkimusaineistonsa perustuvan näkemyksensä. Vaikka tutkimus on sivumääräisesti suhteellisen lyhyt, kokonaisuudesta nousee esille kuitenkin kiinnostavia tarkasteluja. Tiiviiseen kuvaukseen on upotettu paljon mielenkiintoista pohdintaa työn kulttuurisesta muutoksesta, työn representaatioista populaarikulttuurissa (televisiosarjat) ja kulttuurisosiologian perinteen käsitteistä. Tutkimustuloksista tärkein on varmasti se, että länsimaiset yhteiskunnat ovat tiukasti työyhteiskuntia, joissa työ muodostaa edelleen tärkeän puolen ihmisten minäidentiteetille. Haastatteluaineisto tuo esille sen, miten monipuolisesti haastateltavat puhuvat omasta työstään ja miten he näkevät sen huomattavasti moniselitteisemmin kuin työn kulttuurista tilaa koskevat aikalaisdiagnoosit antavat ymmärtää. Haastatteluaineisto sijoittuu isoon metropolialueeseen, Australian Melbourneen. Siitä huolimatta voisi kuvitella, että haastateltavien näkemykset voisivat olla suhteellisen samanlaisia Suomen Helsingissä tai pienemmissä kaupungeissa.